

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ

ШЕМАЄВА ЛАРИСА МИКОЛАЇВНА

УДК 334.012.4: 338.24: 330.322.16

**ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків - 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Отенко Ірина Павлівна,
Харківський національний
економічний університет імені Семена Кузнеця,
завідувач кафедри міжнародного бізнесу та
економічного аналізу

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Гриценко Лариса Леонідівна,
Сумський державний університет,
професор кафедри фінансів і підприємництва;

кандидат економічних наук
Підгасць Сергій Васильович,
Вінницький навчально-науковий інститут
економіки Тернопільського національного
економічного університету,
старший викладач кафедри фінансів, банківської
справи та страхування.

Захист відбудеться «9» листопада 2018 року о 13⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д 64.251.01, у Науково-дослідному центрі індустріальних проблем розвитку Національної академії наук України за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1а, 5 поверх.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1а.

Автореферат розісланий «09» жовтня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. М. Красносова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Поглиблення кризових явищ в економіці України призвело до скорочення обсягів інвестицій як з боку приватного сектора, так і державних інститутів. Капітальні інвестиції протягом останніх років суттєво скоротилися, у межах 15-25% на рік. Така ситуація обумовлює пошук нових та актуалізацію існуючих інвестиційних джерел для розвитку економіки України.

Відносно новим інструментом стимулювання економічного розвитку серед країн, що розвиваються, є державно-приватне партнерство (далі – ДПП). В умовах жорстких бюджетних обмежень, місцеві та центральні органи влади по всьому світу стикаються із необхідністю задовольняти попит на якісні інфраструктурні об'єкти. Особливого розповсюдження ДПП набуло у розвинутих країнах. Зокрема, у 2017 році в ЄС імplementовано 42 проекти ДПП на суму 14,4 млрд. євро. Серед секторів, що займають лідируючі позиції, слід виділити наступні: транспорт (10 проектів на суму інвестицій у 7,6 млрд.євро), охорона здоров'я (5 проектів на суму 3,8 млрд.євро), освіта (10 проектів, 958 млн.євро), сектор телекомунікацій (4 проекти, 1,7 млрд.євро), охорона навколишнього середовища (4 проекти, 462 млн.євро). Наголошується, що такий тип партнерської взаємодії держави і бізнесу може забезпечити підвищення ефективності управління, залучення інвестицій, впровадження інноваційних рішень та технологій, а також розподілить підприємницькі та інвестиційні ризики між партнерами.

У світлі пошуку Україною шляхів виходу з фінансово-економічної кризи, що засвідчила вразливість існуючої моделі національної економіки від впливу зовнішніх та внутрішніх негативних чинників, постає необхідність у застосуванні гнучких інструментів державного регулювання, що враховують як «суто» державні, так і «суто» ринкові принципи господарювання.

Проблемам дослідження стану та передумов розвитку національної економіки на різних рівнях присвячені праці таких науковців, як: Г. Андрощук, О. Богма, О. Власюк, В. Геєць, М. Дороніна, Ю. Іванов, Б. Кваснюк, М. Кизим, В. Мунтіян, В. Онищенко, І. Отенко, В. Пономаренко, А. Філіпенко та інші.

Вивченню наукових проблем, пов'язаних з розвитком ДПП приділяли увагу такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Дж. Блондел, О. Бойко, Н. Бондар, В. Варнавський, М. Вілісов, Л. Гриценко, Б. Данилишин, Т. Єфименко, І. Запатріна, О. Пильтяй, О. Попов, В. Тищенко, Н. Філіпова, Є. Черевиков та інші.

Дефіцит публічних фінансів та висока зношеність виробничої та соціальної інфраструктури, у т.ч. потреба у відновленні інфраструктури східних регіонів України, називаються вченими та практиками як основні передумови, що спонукають Уряд до використання ДПП. Втім досвід реалізації проектів на засадах партнерства між державою і бізнесом в Україні є доволі незначним. Постає питання про подальший розвиток теоретичних та практичних положень щодо удосконалення ДПП як інструменту розвитку національної економіки.

Вищезазначене підкреслило наукову значущість та практичну доцільність вирішення актуального наукового завдання, та обумовило вибір теми дисертації, мети та задач дослідження.

Наукове завдання дослідження полягає у визначенні теоретичних засад, науково-методичних та практичних рекомендацій щодо забезпечення процесів державного регулювання розвитком національної економіки шляхом застосування ДПП як форми партнерської взаємодії держави та бізнесу при реалізації програм соціально-економічного розвитку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію було виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (ХНЕУ ім. С. Кузнеця) та Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку (НДЦ ІПР) НАН України. Результати дослідження використано при виконанні науково-дослідних робіт: «Розроблення методології соціально-економічного розвитку регіону на підґрунті формування системного базису синтезованого капіталу та інформаційної інфраструктури» (ДР № 0115U002376), у межах якої здобувачем було сформовано комплекс заходів щодо розвитку ДПП в Україні; «Забезпечення економічної безпеки України в контексті інтегрування в ЄС» (ДР № 0114U004556), у межах якої здобувачем розроблено методичний підхід щодо забезпечення безпеки інвестицій в економіку України через реалізацію проектів ДПП.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні й розробленні науково-методичних та практичних рекомендацій щодо удосконалення ДПП як інструменту інвестиційної підтримки реалізації державних програм соціально-економічного розвитку країни. Досягнення мети обумовило постановку та вирішення комплексу задач:

розкрити теоретичні аспекти визначення місця та ролі партнерської взаємодії держави та бізнесу при реалізації державної політики розвитку національної економіки;

удосконалити класифікацію форм та моделей партнерської взаємодії держави та бізнесу на основі аналізу теоретичних та прикладних джерел щодо міжнародного досвіду;

визначити теоретичні засади розгляду ДПП як інструменту інвестиційної підтримки реалізації державних програм соціально-економічного розвитку на основі партисипативного підходу (в частині уточнення змісту поняття та вдосконалення існуючого механізму державного регулювання ДПП);

узагальнити економічні, правові та організаційні передумови розвитку ДПП в Україні на основі аналізу чинників макросередовища та секторального аналізу реалізації проектів в Україні;

розвинути організаційний підхід до формування державної політики з підтримки розвитку ДПП в Україні;

розробити науково-практичні рекомендації до удосконалення державної політики з підтримки розвитку ДПП в Україні;

удосконалити методичне забезпечення вибору інвестиційних проектів, що реалізується на засадах ДПП;

розвинути методичний підхід до управління ризиками проектів ДПП.

Об'єктом дослідження є процеси партнерської взаємодії держави та бізнесу у ході реалізації державної політики розвитку національної економіки.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти визначення державно-приватного партнерства як інструменту реалізації державної політики розвитку національної економіки.

Методи дослідження. Теоретико-методичну основу дисертаційної роботи становлять фундаментальні та прикладні положення економічної науки, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань розвитку національної економіки та впровадження партнерської форми взаємодії держави та бізнесу.

У процесі дослідження використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: *логічного узагальнення* – для визначення місця та ролі партнерської взаємодії держави та бізнесу при реалізації державної політики розвитку національної економіки; *аналізу і синтезу* – в дослідженні сучасних форм та моделей партнерської взаємодії держави та бізнесу у різних країнах та удосконаленні їх класифікації; *структурно-логічного та семантичного аналізу* – для поглиблення змісту понять «ДПП», «державне регулювання ДПП» та формування предметної області дослідження; *індуктивний і дедуктивний* – для формування теоретичних засад розгляду ДПП як інструменту інвестиційної підтримки реалізації державних програм соціально-економічного розвитку; *вилучення знань експертів, статистичного та PEST-аналізу* – при вивченні ступеня та характеру впливу чинників макросередовища на розвиток ДПП в Україні; *емпіричного дослідження, як спостереження, порівняння* – для визначення економічних, правових та організаційних передумов розвитку національної економіки на засадах ДПП; *секторального аналізу* – для аналітичного вивчення стану та передумов розвитку ДПП за сферами та секторами економіки України; *системного підходу* – для визначення напрямів удосконалення державної політики розвитку ДПП в Україні; *лінійного програмування, теорія матричних ігор* – для розробки моделі вибору інвестиційного проекту, що реалізується на засадах ДПП, та його оптимальної вартості; *теоретичного узагальнення* – для визначення теоретичного підґрунтя вдосконалення методичного підходу до управління ризиками у проекті ДПП; *графічний* – для узагальнення аналітичного матеріалу, побудови предметної області дослідження, механізму державного регулювання ДПП.

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі, нормативно-правові акти, що регламентують діяльність органів виконавчої влади різних рівнів щодо регулювання та адміністрування реалізації ДПП в Україні та ЄС; вітчизняна і

зарубіжна наукова література, статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства інфраструктури України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Програми розвитку ДПП в Україні USAID, Всесвітнього банку, зокрема, Консультативного комітету з державно-приватних інфраструктурних проектів (PRIAF), Міжнародного валютного фонду, Європейського банку реконструкції та розвитку, Європейського інвестиційного банку, зокрема Європейського центру експертизи ДПП (ЕРЕС), Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), Міжнародного економічного форуму, матеріали міжнародних консалтингових компаній Price water house Coopers та Deloitte щодо обраної теми дослідження, звітно-аналітична інформація міжнародних і вітчизняних статистичних органів.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у розвитку теоретичних положень, розробці методичного забезпечення та практичних рекомендацій щодо удосконалення державно-приватного партнерства як інструменту розвитку національної економіки. Наукові результати, що отримані автором, мають різний ступінь наукової новизни, а саме:

удосконалено:

класифікацію форм та моделей партнерської взаємодії держави та бізнесу за рахунок введення нових ознак: «спосіб оплати за користування об'єктом інфраструктури, що побудовано на партнерських засадах», «залежно від ступеня залучення інститутів громадянського суспільства (ІГС) до планування та реалізації проекту на партнерських засадах», що на відміну від існуючих, визначає механізм компенсації інвестицій приватному партнеру, визначає права та функціональні складові ІГС в залежності від типів контрактів;

теоретико-методичний підхід до визначення передумов розвитку національної економіки на засадах ДПП, що, на відміну від існуючого, синтезує економічні, правові та організаційні напрями, враховує чинники макросередовища розвитку ДПП та базується на результатах секторального аналізу реалізації проектів в Україні;

організаційний підхід до формування державної політики з підтримки розвитку ДПП в Україні, що, на відміну від існуючого, враховує чинники макросередовища розвитку ДПП й дозволяє розробити науково-практичні рекомендації, які включають правовий, інституційний, організаційний, бюджетний та інвестиційний напрями;

методичний підхід до управління ризиками проекту ДПП, що поєднує етапи від ідентифікації до вибору форм управління ними та, відмінність якого, полягає в розширенні діапазону якісної оцінки ризиків за рахунок показника сприйняття ризику (Risk Perception Index), показника неприйняття ризику (Risk Aversion), індексу толерантності до ризику (Risk Tolerance Index), що дозволяє провести якісний розподіл ризиків між партнерами;

методичний підхід до вибору інвестиційного проекту ДПП, що базується на оригінальному порядку вибору проекту ДПП та визначенні його оптимальної вартості, має у підґрунті оптимізаційну задачу на основі теорії ігор, що враховує позиції партнерів та фактори впливу (особливості землевідведення, вибір підрядника, дорожнього покриття, джерел фінансування) на кінцеву вартість проекту та дозволяє обрати найбільш доцільну комбінацію умов реалізації проекту;

дістало подальшого розвитку:

теоретичні аспекти визначення місця та ролі партнерської взаємодії держави і бізнесу при реалізації державної політики розвитку національної економіки, що відрізняється поєднанням положень наступних теорій і концепцій: змішаної економіки, суспільного сектора економіки, державного сектору, державного регулювання економіки, нової економічної теорії (концепція інститутів та інституціональної динаміки), агентських відносин, теорії контрактів, теорії неповної раціональності, теорії ігор, системології, що може бути застосоване для обґрунтування доцільності поєднання інтересів та необхідності дотримання раціонального балансу між державою та бізнесом в умовах появи мультисекторних ефектів;

понятійний апарат ДПП як інструменту розвитку національної економіки відмінність якого полягає у визначенні сутності та змісту ДПП, який на відміну від існуючого ґрунтується на партисипативному підході, що дає змогу представити ключові поняття предметної області дослідження «партнерської форми взаємодії» «учасників-сторін» (державна, приватний партнер, інститути громадянського суспільства) в досягненні «спільного інтересу» (розвитку національної економіки) через «реалізацію функцій» – регулюючої, підтримуючої, компенсаційної – державою; фінансово-інвестиційної та техніко-технологічної – приватним партнером в реалізації проекту; незалежного спостерігача за дотриманням екологічних стандартів, антикорупційних норм та принципів прозорості управління, ефективності державних закупівель – інститутами громадянського суспільства;

функціональна складова механізму державного регулювання у сфері ДПП шляхом обґрунтування комплексного використання підтримуючого, компенсаційного та регулюючого впливів держави на реалізацію ДПП та розвиток інвестиційної підтримки реалізації державних програм соціально-економічного розвитку України, що сприятиме узгодженню дій між органами державної влади, місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства та забезпечить системний розвиток державної політики з підтримки ДПП в Україні.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дисертаційної роботи та пропозиції щодо забезпечення процесів державного регулювання розвитком національної економіки шляхом застосування ДПП як форми партнерської взаємодії держави та бізнесу при реалізації програм соціально-економічного розвитку схвалені та прийняті до впровадження: в Національному інституті стратегічних досліджень при Президентові України під час підготовки

науково-аналітичних матеріалів «Напрями підвищення ефективності валютно-курсової політики у стратегії забезпечення макроекономічної стабільності в Україні» (від 20.04.2015 р.) відділом фінансової безпеки, зокрема, розроблені на основі аналізу чинників макросередовища наукові результати дослідження щодо організаційного забезпечення реалізації державної політики розвитку ДПП в Україні за правовим, інституційним, організаційним, бюджетним та інвестиційним напрямками (довідка № 293/822 від 19.09.2016 р.); практичні та методичні рекомендації використані в управлінській діяльності Департаменту «Агентство з питань інвестицій та розвитку» Одеської обласної державної адміністрації, зокрема, розробки щодо методичного забезпечення до обґрунтування вибору оптимальної вартості будівництва об'єкта транспортної інфраструктури (автомобільної дороги) на умовах ДПП та найбільш доцільної комбінації умов реалізації проекту, що враховує позиції держави та приватного партнера, фактори впливу на кінцеву вартість проекту, а саме особливості землевідведення, вибір підрядника, дорожнього покриття, джерел фінансування, та базується на розв'язанні оптимізаційної задачі із застосуванням методів лінійного програмування, використані у процесі розроблення інвестиційного проекту будівництва концесійної автомобільної дороги Одеса-Рені (на Бухарест) за новим напрямом (довідка № 03.1-11/1336 від 14.06.2016 р.); в управлінській діяльності ДП Державного інституту по проектуванню підприємств коксохімічної промисловості «ГИПРОКОКС» у процесі розроблення стратегічного плану розвитку інституту та інвестиційного проекту будівництва заводу «Високотехнологічний комплекс виробництва синтетичного моторного палива з вугілля», зокрема, розроблені наукові результати дослідження щодо методичного забезпечення розподілу ризиків між учасниками інвестиційного проекту на засадах ДПП, що поєднує етапи від ідентифікації до вибору форм управління ними та, рекомендації щодо розширення діапазону якісної оцінки ризиків до п'яти параметрів – партнери, процеси, інструменти, структура та інформація (довідка № 19-06-Р-01 від 12.10.2017 р.). Окремі науково-теоретичні положення і результати дисертації були використані для теоретичного забезпечення навчального процесу на кафедрі міжнародного бізнесу та економічного аналізу ХНЕУ імені Семена Кузнеця при викладанні курсу дисциплін «Світова економіка та міжнародні економічні відносини» та «Міжнародні організації» для підготовки бакалаврів зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» (довідка № 15/86-38-73/1 від 23.08.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. З наукових публікацій, що надруковані у співавторстві, в дисертаційній роботі використано лише ті положення, які є результатом особистого дослідження автора. Особистий внесок автора у роботі, що виконані у співавторстві представлено у списку публікацій, наведених у авторефераті.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, методичні розробки та висновки, викладені в дисертації, апробовано на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, а саме: «Формування стратегії

науково-технічного, екологічного і соціально-економічного розвитку суспільства» (м. Тернопіль, 6-7 грудня 2012 р.); «Інтеграційні процеси та інноваційні технології, досягнення та перспективи технічних наук» (м. Харків, 11-12 квітня 2013 р.); «Глобалізація: право і суспільство» (м. Харків, 24 вересня, 2013 р.); «Economics & management 2013» (м. Львів, 21-23 листопада, 2013 р.); «Актуальні питання економічних наук» (м. Запоріжжя, 13-14 березня 2015 р.); «Перспективи економічного розвитку країни: теорія, методологія та практика» (м. Одеса, 21-22 серпня 2015 р.), «Стратегічні орієнтири розвитку економіки України» (м. Одеса, 6-7 жовтня 2017 р.).

Публікації. За результатами наукових досліджень автором опубліковано 14 наукових праць загальним обсягом 5,2 ум.-др. арк., особисто автору належить 4,6 ум.-др. арк., серед яких: 7 статей у наукових фахових виданнях України, у тому числі 3 статті у виданнях, що включено до міжнародних наукометричних баз, та 7 публікацій за матеріалами конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст дисертації викладено на 208 сторінках. Робота містить 19 таблиць (з них 4 займають 5 сторінок), 19 рисунків, 13 додатків. Список використаних джерел налічує 368 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету, задачі, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, відображено наукову новизну та прикладне значення одержаних результатів.

У першому розділі – **«Теоретичні засади та прикладні аспекти реалізації державної політики розвитку національної економіки на засадах державно-приватного партнерства»** – на основі аналізу теоретичного підґрунтя досліджено місце і роль партнерської взаємодії держави та бізнесу при реалізації державної політики розвитку національної економіки; узагальнено підходи до визначення сутності ДПП та на основі партисипативного підходу уточнено його зміст, обґрунтовано вплив ДПП на розвиток національної економіки через розкриття предметної області дослідження; висвітлено особливості міжнародного досвіду застосування різних форм та моделей партнерських взаємодій держави і бізнесу та удосконалено їх класифікацію.

Результати аналізу стану економіки розвинених країн та країн, що розвиваються, свідчать про наявність домінуючої тенденції спрямованої на активізацію процесів партнерської взаємодії держави та бізнесу, що забезпечує розвиток та оновлення національної економіки. Це вимагає від держави реалізації системної та послідовної державної політики, що враховує різні аспекти природи партнерської форми господарювання. Так, одним із проблемних питань в роботі визначено складність поєднання інтересів двох інституційно різнорідних партнерів.

Аналіз теоретичного підґрунтя формування партнерської взаємодії держави та бізнесу, що складається з положень теорій та концепцій змішаної економіки, суспільного сектора економіки, державного сектору, державного регулювання економіки, нової економічної теорії (концепція інститутів та інституціональної динаміки), агентських відносин, контрактів, неповної раціональності, теорії ігор, системології дозволив аргументовано стверджувати про доцільність поєднання інтересів та необхідність дотримання раціонального балансу між державою та бізнесом в умовах появи квазідержавного та квазіринкового секторів змішаної економіки та мультисекторних ефектів, що забезпечує формування передумов для активізації інвестиційної діяльності в країні, підвищення ефективності реалізації капітало- та трудомістких проектів, впровадження сучасних технологій, прискорення виходу з фінансово-економічної кризи, зменшення негативного тиску на суспільство шляхом створення нових робочих місць, створення нових та модернізації старих об'єктів інфраструктури, що виступають «каталізаторами» пожвавлення економіки країни.

Однією з найбільш використовуваних форм партнерської взаємодії держави та бізнесу на території ЄС та країн англосаксонської групи є ДПП (табл. 1).

Таблиця 1

**Європейський ринок ДПП за обсягами інвестицій і кількістю проектів,
2010-2017 рр.**

Роки	Обсяг інвестованого капіталу у ДПП, млрд. Євро	Кількість проектів ДПП
2017	14,4	42
2016	12	68
2015	15,6	49
2014	18,7	82
2013	16,3	80
2012	11,7	66
2011	18	84
2010	18	112

У роботі узагальнено різні підходи, що вітчизняні та зарубіжні вчені застосовують при визначенні поняття ДПП. Виділено організаційний, цільовий, фінансовий, економічний, інституціональний підходи та запропоновано застосування партисипативного підходу, на основі якого було уточнено зміст поняття ДПП. Таким чином, в роботі, ДПП представляється як партнерська форма взаємодії держави та бізнесу спрямована на розвиток національної економіки через інвестиційну підтримку реалізації державних програм соціально-економічного розвитку, в якій суспільство може відігравати не тільки роль бенефіціара, а й учасника або незалежного наглядача на партисипативних засадах з метою подолання корупціогенних чинників. На засадах партисипативного підходу в дисертації обґрунтовано вплив ДПП на розвиток національної економіки через розкриття ключових понять предметної області дослідження розгляду «ДПП як інструмента розвитку національної економіки», де до «учасників-сторін» включено

інститути громадянського суспільства (далі – ІГС), представлено «функції» цих партнерів, що реалізуються задля «спільного інтересу» - розвитку національної економіки, через «можливості, що відкриваються через ДПП» перед учасниками партнерства.

Предметна область дослідження фокусує увагу на функціях стейкхолдерів відносин ДПП, де ІГС виконують функцію незалежного спостерігача, приватний партнер – фінансово-інвестиційну та техніко-технологічну, а держава виступає не тільки учасником-стороною партнерства, а й формує державну політику у сфері ДПП, (рис. 1).

Рис. 1. Предметна область дослідження ДПП як інструмента розвитку національної економіки

На основі аналізу причин уповільнення розвитку ДПП, представлених в «Концепції розвитку ДПП в Україні на 2013-2018 рр.», виділено основні напрями дії державної політики у сфері ДПП, що реалізуються державою через виконання регулюючої, підтримуючої та компенсаційної функцій, які представлені в предметній області дослідження.

Практика залучення урядами країн приватного партнера до розвитку, використання та управління державною та муніципальною власністю вказує на

наявність широкого спектру форм та моделей реалізації партнерської форми взаємодії. Існуюча класифікація відображає найбільш поширені ознаки та особливості партнерської взаємодії, та вказує на відсутність єдиного критерію. Це обумовило необхідність в упорядкуванні та систематизації ознак партнерської взаємодії, аналізі існуючих підходів до класифікації форм та моделей, що дало змогу вдосконалити її шляхом введення нових ознак, (табл. 2).

Таблиця 2

**Фрагмент класифікації форм та моделей партнерської взаємодії
держави та бізнесу**

Критерії класифікації	Форми та моделі партнерської взаємодії залежно від критерію
Обумовленість договором партнерських взаємодій	1.1. Інституціональні; 1.2. Договірні (контрактні)
Ступінь ризику, який передається приватному партнеру	2.1. Контракти на управління та договори лізингу (оренди); 2.2. Концесії; 2.3. Нові проекти (проекти «з нуля»); 2.4. Продаж (приватизація) активів
За способом оплати за користування об'єктом інфраструктури, що побудовано на партнерських засадах	3.1. Модель, в якій суспільство виступає платником послуг; 3.2. Модель, в якій держава компенсує оплату за користування послугами
Залежно від ступеня залучення інститутів громадянського суспільства (ІГС) до планування та реалізації проекту на партнерських засадах	4.1. Модель проекту із залученням ІГС у ролі незалежного наглядача, контролера (концесії, нові проекти); 4.2. Модель проекту без участі ІГС (контракти про сумісну діяльність, ЕСКО контракти)

За ознакою «спосіб оплати» моделі партнерської взаємодії пропонується ділити на ті, в яких суспільство покриває витрати за користування послугою (через комунальні тарифи, збір/мито за проїзд платною дорогою, комерційні доходи) та в яких держава компенсує оплату за користування послугами через спеціальний механізм (виплати через комунальні підприємства або фінансування за рахунок місцевого бюджету), що дозволить вирішити принципове питання при формуванні фінансової моделі інвестиційного проекту. За ознакою «ступеня залучення інститутів громадянського суспільства», проекти на партнерських засадах пропонується ділити на ті, в яких допускається залучення ІГС та вважається передумовою ефективної реалізації такого проекту (концесії, нові проекти), та в яких залучення ІГС є недоцільним (контракти про сумісну діяльність, ЕСКО контракти), що дозволить визначити права та функціональні складові ІГС в залежності від типів контрактів. Запропоновані класифікаційні ознаки застосовано при розробці науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення державної політики з підтримки розвитку партнерської взаємодії держави та бізнесу, а саме внесення поправок до законодавчої бази, що забезпечить підвищення соціально-економічного ефекту від реалізації таких проектів.

У другому розділі – «**Передумови розвитку національної економіки на засадах державно-приватного партнерства в Україні**» – визначено вплив

чинників макросередовища на розвиток ДПП в Україні; проведено секторальний аналіз реалізації проектів ДПП в Україні; виявлено економічні, правові та організаційні передумови розвитку ДПП в Україні на основі аналізу чинників макросередовища та секторального аналізу.

Дослідження впливу економічних, політико-правових, соціальних, технологічних чинників на розвиток ДПП в Україні, що базувалося на методі вилучення знань експертів, PEST-аналізі, аналізі показників у глобальних рейтингах дозволило визначити ступінь і характер впливу чинників на розвиток ДПП, (табл. 3).

Таблиця 3

Матриця PEST-аналізу чинників макросередовища розвитку ДПП в Україні

Блок політико-правових чинників (Р)	Блок економічних чинників (Е)
Зміна законодавства (+); вірогідність розвитку військових дій в країні (-); бюрократизація та рівень корупції (-); інституційне середовище (-); стабільність податкової політики (-); стійкість політичної влади та існуючого уряду (-); наявність загальнонаціональної та регіональної стратегій розвитку ДПП (+/-); рівень довіри бізнесу до органів державної влади (+/-); система державної допомоги та надання державних гарантій (-); наявність висококваліфікованих спеціалістів у різних галузях національної економіки та ДПП серед державної, місцевої влади (+/-).	Інфляція (-); динаміка курсу гривні (-); кредитно-грошова політика (-); податково-бюджетна політика (-); динаміка ВВП (-); платоспроможний попит (-); рівень розвинутості банківської сфери (розвинутість ринку довгострокових зобов'язань і рівень кредитування реального сектору економіки) (-); тарифи на послуги природних монополій (-); курси основних валют; динаміка зайнятості (-); ступінь відкритості економіки (+/-).
Блок соціальних чинників (S)	Блок технологічних чинників (Т)
Потреба суспільства у якісних об'єктах інфраструктури (+); темпи росту населення (-); збільшення кількості тимчасово переміщених осіб у країні (+/-); вплив ЗМІ (+/-); відношення суспільства до політики ДПП (+/-); рівень обізнаності суспільства з ефективності проектів ДПП (+/-).	Наявність технологічного забезпечення органів державної влади для реалізації проектів ДПП (-); досвід реалізації ТЕО для проектів ДПП (-); доступ до новітніх технологій (+/-); рівень іновацій (-); ступінь використання, впровадження та передачі технологій (-).

Примітка. (+) – позитивний вплив. Чинник, що пришвидшує розвиток ДПП. (-) – негативний вплив. Чинник, що гальмує розвиток ДПП. (+/-) – середнє значення, в залежності від ситуації.

Представлені у блоках чинники подані у порядку зменшення їх значущості. Це дозволило виявити найбільш значущі чинники, на яких необхідно зосередитись при формуванні державної політики щодо розвитку ДПП. Результати експертного оцінювання вказують на те, що найбільший вплив в Україні мають політико-правові та економічні чинники. Дослідження характеру впливу показало, що соціальна та політико-правова сфери мають найбільшу кількість чинників позитивного впливу, це означає, що, у суспільства є потреба у розвитку партнерської взаємодії держави та бізнесу, а у держави - розуміння важливості залучення приватного партнера до суспільно важливих проектів. Суттєвою перешкодою виступає тяжкий економічний стан країни, що в свою чергу значно послаблює технологічну сферу, яка також виступає бар'єром розвитку ДПП в Україні.

Стрімке погіршення ключових економічних чинників розвитку держави у

2014-2016 рр., у т.ч. скорочення ВВП майже на 15%, девальвація національної валюти у близько 3,4 рази, зростання індексу споживчих цін більш на 201% та зростання обсягів державного і гарантованого державою боргу до 70,97 млрд.дол. США, призвели до зниження обсягів інвестиційної діяльності, як іноземними, так і вітчизняними суб'єктами господарювання. Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій в Україні є власні кошти підприємств та організацій, частку яких у 2016 році склала 71,8% загального обсягу освоєних обсягів, в той час як частка кредитів банків і коштів іноземних інвесторів, становила 10,3%. Нестабільності у доступі до додаткового фінансування додає ситуація із т.зв. очищенням банківської системи України. Так, за даними НБУ наразі Фондом гарантування вкладів фізичних осіб проводиться ліквідація 82 комерційних банків через визнання їх неплатоспроможними. Через значне фіскальне та боргове навантаження, державний бюджет України не спроможний фінансувати потреби економіки у капітальних інвестиціях – за рахунок державного та місцевих бюджетів у минулому році освоєно лише 5,9% капітальних інвестицій.

З огляду на те, що більшість чинників PEST-аналізу мають негативну оцінку, виступають «гальмами» розвитку ДПП в Україні, рівень готовності держави до масової реалізації масштабних проектів ДПП залишається низьким.

Результати секторального аналізу реалізації проектів ДПП в Україні засвідчують, що на кінець 2016 року реалізовано 177 проектів, зокрема укладено 146 договори концесії, 31 договір про спільну діяльність, (рис. 2).

Рис. 2. Розподіл проектів ДПП в Україні за галузями економіки (грудень 2016 р.)

На відміну від зарубіжних країн в Україні відсутній досвід реалізації проектів ДПП у сфері поліпшення соціальної інфраструктури, а саме у сфері надання освітніх послуг, управлінні охороною здоров'я, будівництві парків і зон відпочинку, розвитку та підтримки культурно-історичної спадщини, паркувальних об'єктів, соціального житла для внутрішньо переміщених осіб, незначний досвід у сфері управління твердими відходами, що мають потенціал для ДПП в Україні. Значної уваги з боку держави потребує транспортний сектор, оскільки в Україні мають місце

нереалізовані проекти ДПП, як будівництво автомобільної дороги Львів-Краковець (2010 р.), кільцевої дороги у Києві (2008 р.). Залишаються значною мірою нереалізованими проекти з постачання води. Наприклад, частка населення, яке обслуговується приватними операторами водопостачання та водовідведення, в Україні становить лише 5 % (в Грузії – 25 %, Казахстані – 41 %, Вірменії – 53 %). Зважаючи на критичний стан значної частини інженерних мереж (внаслідок високих показників їх фізичного зношення – до 70-80 %), залучення приватного капіталу у сферу водопостачання та водовідведення було б своєчасним і доцільним. Реалізація ряду пілотних проектів на засадах ДПП видається складною задачею через неналежні нормативно-правове забезпечення та інституційні умови. Найбільш реальними «драйверами» для розвитку ДПП на державному рівні сьогодні можна вважати морські порти.

Дослідження особливостей контрактних відносин між партнерами ДПП в Україні показало найбільш прийнятні форми реалізації проектів за різними сферами та секторами. Так, у сфері енергозбереження та енергопостачання – це ЕСКО-контракти, у транспорті необхідною є трансформація орендних відносин у концесійні угоди, зокрема в морських портах використання ROT форми, для будівництва зернових терміналів – BOT, для автомобільних доріг – DFBOT, для оновлення рухомого складу залізниць – угоди про спільну діяльність, у сфері водопостачання та водовідведення – оренда або ROT.

Для вирішення низки проблем розвитку ДПП в Україні та з метою стимулювання масової реалізації проектів на засадах партнерства, виконавчій та законодавчій гілкам влади доречно реалізувати комплекс заходів за наступними напрямками: правовий, інституційний, організаційний, бюджетний та інвестиційний.

У третьому розділі – **«Методичне забезпечення державно-приватного партнерства як інструменту розвитку національної економіки України»** – розвинуто організаційний підхід до формування державної політики з підтримки розвитку ДПП в Україні та розроблено науково-практичні рекомендації щодо її удосконалення; вдосконалено механізм державного регулювання ДПП, зокрема його функціональну складову, на основі партисипативного підходу; розроблено оригінальний порядок вибору інвестиційного проекту ДПП, вирішено оптимізаційну задачу вибору проекту, що реалізується на засадах ДПП, та включає вибір оптимальної вартості проекту та найбільш доцільну комбінацію умов його реалізації; розвинуто методичний підхід до управління ризиками проекту ДПП.

Розвиток ДПП в Україні вимагає від держави формування системної ефективної державної політики спрямованої на регулювання механізму взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування, представників бізнесу та ІГС.

Формування державної політики у сфері ДПП реалізується через прояв впливів держави регулюючого, підтримуючого та компенсаційного характеру, що доцільно розглядати як основу механізму державного регулювання ДПП. Спираючись на дані напрями, запропоновано бачення змісту поняття «державне

регулювання ДПП», що представляє систему заходів для здійснення підтримуючої, компенсаційної та регулюючої діяльності держави, спрямованої на створення умов ефективної реалізації ДПП та розвитку національної економіки на засадах партнерської форми господарювання.

Враховуючи сформульоване бачення змісту поняття «державне регулювання ДПП» та результати вивчення міжнародного досвіду з підтримки розвитку ДПП, визначено учасників механізму державного регулювання ДПП, що складають інституційне середовище ДПП, та їх приналежність до виконання функцій, що є своєрідним узагальненням кола завдань державної політики щодо підтримки розвитку ДПП в залежності від рівня органів державної влади, (рис. 3).

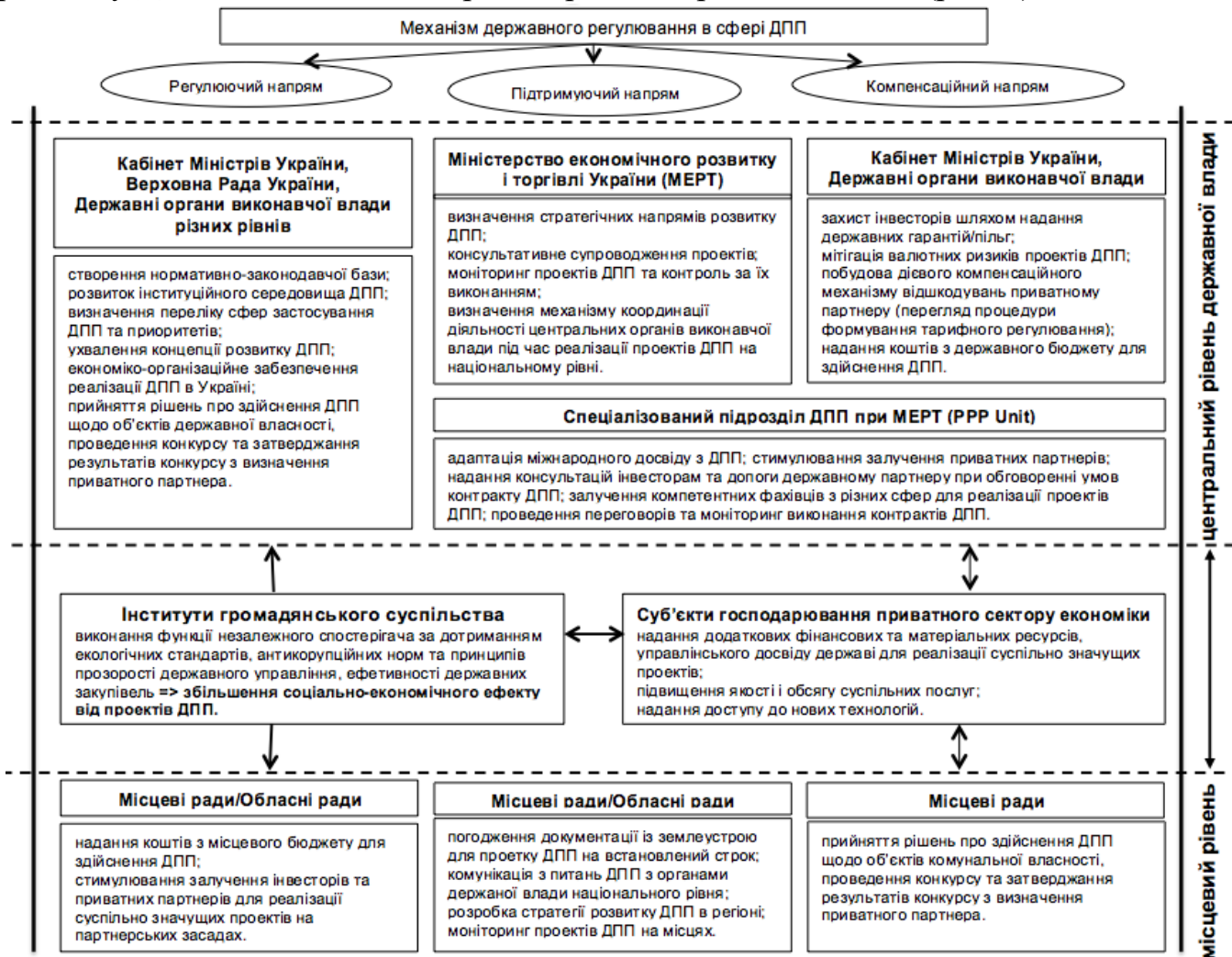

Рис. 3. Функціональна складова механізму державного регулювання ДПП

За допомогою стрілок подвійної дії зображено важливість взаємодії між органами центрального рівня державної влади та органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання приватного сектору економіки (бізнесу) з органами місцевого самоврядування, органами центральної влади та окремо із ІГС. За допомогою односторонніх стрілок проілюстровано вплив ІГС на різні рівні державної влади, що відображає необхідність їх залучення на етапах планування та реалізації проектів ДПП як на місцевому так і центральному рівні.

Запропоновано рекомендації щодо удосконалення державної політики з підтримки розвитку ДПП за правовим, інституційним, організаційним, бюджетним та інвестиційним напрямками, а також оновлення основоположних документів розвитку ДПП в Україні – Концепції розвитку ДПП та Стратегії розвитку ДПП. Це сприятиме формуванню передумов розвитку ДПП в Україні.

Розроблено оригінальний порядок вибору інвестиційного проекту ДПП, сформовано економіко-матиматичну модель оптимізаційної задачі щодо вибору інвестиційного проекту на засадах ДПП та вирішено на прикладі проекту будівництва об'єкту транспортної інфраструктури – автомобільної дороги Одеса-Рені (на Бухарест) на умовах ДПП (концесії). Пропонований порядок вибору проекту складається із 7 етапів, методів, які використовуються на кожному етапі, та інформаційного забезпечення. У ході постановки оптимізаційної задачі враховано позиції партнерів та фактори впливу (особливості землевідведення, вибір підрядника, дорожнього покриття, джерел фінансування) на кінцеву вартість проекту. Вирішення задачі із використанням економіко-математичного моделювання, зокрема методів лінійного програмування та теорії ігор, дозволило визначити оптимальну вартість проекту ДПП та найбільш доцільну комбінацію умов його реалізації.

З метою відбору оптимальних пропозицій з точки зору обох партнерів ДПП запропоновано використання теорії матричних ігор. Слід зазначити, що початковою умовою є 2 позиції відносно реалізації проекту: позиція державного та позиція приватного партнера. Загальна вартість проекту розраховується виходячи із базової вартості будівельних робіт та факторів, що впливають на реалізацію проекту ДПП, збільшують базову вартість проекту у той чи іншій мірі, в залежності від комбінації, яку вони утворюють. В якості висхідної інформації визначено 4 основні групи факторів, які впливають на кінцеву вартість проекту, що мають альтернативні варіанти, (табл. 4).

Таблиця 4

Фактори впливу на кінцеву вартість проекту будівництва дороги Одеса-Рені

Фактори	Альтернативи	Позиції партнерів (Державний/ Приватний)	Вартість, тис дол.США
Особливості землевідведення	Викуп землі державою і передача в користування	Приватний	298 000
	Викуп землі інвестором	Державний	596 000
	Оренда землі інвестором у власників	Державний	119 200
Вибір підрядника	Іноземний підрядник (коеф. 1,5)	Приватний	687 000
	Вітчизняний підрядник	Державний	458 000
Вид дорожнього покриття	Бетонне покриття (коеф. 1,3)	Державний	2 381 600
	Асфальтобетонне покриття	Приватний	1 832 000
Джерело фінансування	Кредит комерційного банку 8%	Державний	2 366 280
	Кредит 4% МФО (під державні гарантії)	Приватний	1 774 710

В результаті групування факторів впливу на кінцеву вартість проекту

визначено 22 різні комбінації у вартісному вираженні, що утворюють платіжну матрицю, яка складається із варіантів реалізації проекту з перевагою інтересів приватного та окремо державного партнерів; та умов реалізації проекту залежно від співвідношення факторів у вартісному вигляді.

Оскільки дана задача теорії гри не має сідлової точки, тому її слід розв'язувати в змішаних стратегіях шляхом зведення до задачі лінійного програмування, що складається із: відшукування ймовірності доцільності застосування варіантів реалізації проекту ДПП, де є цільова функція: $f = \sum_{i=1}^m x_i \rightarrow \min$, та обмеження $\sum_{i=1}^m a_{ij} x_i \geq 1, j = \overline{1, n}, x_i \geq 0, i = \overline{1, m}$, де: a_{ij} – платіжна матриця, всі елементи якої більші або дорівнюють 0; x_i – змінні, з пріоритетом реалізації умов державного партнера; та вибору умов реалізації проектів, що зводиться до відшукування ймовірності доцільності здійснення відповідних умов, де цільова функція має вигляд: $\varphi = \sum_{j=1}^n y_j \rightarrow \max$ та має обмеження: $\sum_{j=1}^n a_{ij} y_j \leq 1, (i = \overline{1, m}), y_j \geq 0, (j = \overline{1, n})$, де y – змінні, з пріоритетом реалізації умов приватного партнера. Розв'язавши задачу знайдено ціну гри або оптимальну вартість проекту, математично доведено необхідність реалізації проекту з перевагою інтересів приватного партнера. Другий етап розв'язання оптимізаційної задачі показав комбінацію умов, якій слід віддати пріоритет при реалізації проекту.

Важливим етапом планування та реалізації проектів ДПП є розподіл обов'язків та ризиків між його партнерами. Ґрунтовне вивчення різних методик з управління ризиками, пов'язаними з ДПП, дозволило розробити універсальну комплексну методику, що складається з 6 етапів, (рис. 4).

Рис. 4. Методичний підхід до управління ризиками проекту ДПП

Продовження рис. 4. Методичний підхід до управління ризиками проекту ДПП

В дисертації «ризик, пов'язаний з ДПП» представляється як один із варіантів запланованого сценарію розвитку подій проекту (множини альтернатив), що реалізовано через появу загрози в уразливому місці (уразливих точках) проекту, який управляється одним із партнерів, який здатен максимально ефективно здійснювати контроль, мітігацію або усунення дії цієї загрози.

За результатами вивчення питання ризикології у проектах ДПП запропоновано розширити діапазон можливостей управління ризиками ДПП. Окрім двох конвенціональних параметрів (процеси та інструменти управління ризиками) в роботі пропонується розширити можливості управління за рахунок додаткових параметрів – партнерів, структури та інформації відносно управління ризиками. Емпіричний аналіз підходів до управління ризиками показав, що їх ефективність залежить великою мірою від поведінкового аспекту партнерів ДПП, розуміння сутності поняття ризиків проекту ДПП, об'єму зібраної інформації.

Доцільно вважати оцінку поведінкового аспекта, а саме відношення партнерів до того чи іншого ризику, додатковим каналом інформації для прийняття та оптимізації рішень щодо розподілу ризиків. Спираючись на результати дослідження вітчизняних методик з управління ризиками ДПП, удосконалено етап якісної оцінки. Новою складовою якісної оцінки ризиків запропоновано аналіз поведінкового аспекта при розподілі ризиків між партнерами ДПП, що можна оцінити за допомогою показника сприйняття ризику (Risk Perception Index), показника неприйняття ризику (Risk Aversion), індексу толерантності до ризику (Risk Tolerance Index).

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено наукове завдання, що полягає у визначенні теоретичних засад, науково-методичних та практичних рекомендацій щодо забезпечення процесів державного регулювання розвитком національної економіки шляхом застосування ДПП як форми партнерської взаємодії держави та бізнесу при реалізації програм соціально-економічного розвитку. Результати проведеного дослідження дозволяють зробити наступні висновки:

1. Визначено теоретико-методологічне підґрунтя місця та ролі партнерської взаємодії держави та бізнесу при реалізації державної політики розвитку національної економіки. Обґрунтовано доцільність поєднання інтересів та зусиль інституційно різнорідних партнерів, що призводить до появи мультисекторних ефектів та утворення квазідержавного та квазіринкового секторів змішаної економіки. Доведено, що, за таких умов, необхідним є дотримання раціонального балансу між інтересами партнерів за рахунок механізмів державного регулювання, що забезпечує оптимальний розподіл обов'язків, ризиків та усунення протиріч, які виникають між можливостями держави щодо забезпечення соціально-економічного розвитку країни та індивідуальними цілями суб'єктів приватного бізнесу.

2. Аналіз теоретичних та прикладних джерел щодо міжнародного досвіду країн, що реалізують економічну політику на партнерських засадах, дозволив виділити особливості різних форм та моделей партнерських взаємодій та удосконалити їх класифікацію. До існуючих критеріїв класифікації пропонується додати: «спосіб оплати за користування об'єктом інфраструктури, що побудовано на партнерських засадах», «залежно від ступеня залучення інститутів громадянського суспільства до планування та реалізації проекту на партнерських засадах», що підвищить соціально-економічний ефект від реалізації таких проектів. Доведено, що на вибір партнерських форм та моделей країною впливає стан економіки, обрані урядом пріоритети соціально-економічного розвитку країни, політичний клімат, особливості правової системи та розвиненість фінансового ринку.

3. Визначено, що наявні підходи до визначення змісту поняття «ДПП» (організаційний, цільовий, фінансовий, економічний, інституціональний), які використовуються зарубіжними та вітчизняними вченими, не відображають важливість залучення інститутів громадянського суспільства (ІГС) до реалізації проектів ДПП. Запропоновано використання партисипативного підходу, на основі якого уточнено зміст поняття «ДПП», де наголошується, що «суспільство може відігравати не тільки роль бенефіціара, а й учасника або незалежного наглядача на партисипативних засадах з метою подолання корупціогенних чинників». В результаті предметна область дослідження структурована відповідно до ключових понять – «партнерська форма взаємодії», «учасники-сторони», «спільний інтерес», «реалізація функцій партнерів», що обґрунтовує роль партнерства між державою, бізнесом, ІГС у розвитку національної економіки.

4. Визначено теоретичні засади розгляду ДПП як інструменту інвестиційної підтримки реалізації державних програм соціально-економічного розвитку на основі партисипативного підходу, що дозволило вдосконалити існуючий механізм державного регулювання ДПП. Виділено функціональну складову механізму шляхом обґрунтування комплексного використання підтримуючого, компенсаційного та регулюючого впливів держави на реалізацію ДПП та розвиток інвестиційної підтримки державних програм соціально-економічного розвитку України, що сприяє узгодженню дій між органами державної влади, місцевого самоврядування та ІГС і забезпечує системний розвиток державної політики з підтримки ДПП.

5. Аналіз чинників макросередовища, що впливають на розвиток ДПП, та секторальний аналіз реалізації проектів ДПП в Україні дозволив визначити економічні, правові та організаційні передумови розвитку національної економіки на засадах ДПП. Визначено тенденції й особливості ринку ДПП, що засвідчило низький рівень готовності України до реалізації проектів на засадах ДПП у порівнянні з країнами що розвиваються та країнами Східної Європи – членами ЄС. Необхідним є моніторинг імплементації пілотних проектів та активізація управлінського контролю за реалізацією програм стратегічного розвитку та концепції розвитку ДПП в Україні.

6. Дослідження політико-правових, економічних, соціальних та технологічних чинників макросередовища, що впливають на розвиток ДПП в Україні, дозволило розробити науково-практичні рекомендації щодо державної політики з підтримки розвитку ДПП за правовим, інституційним, організаційним, бюджетним та інвестиційним напрямками, що удосконалило нормативно-правове та організаційно-економічне забезпечення ДПП як інструменту розвитку економіки України.

7. Дослідження процесу обрання державою інвестиційного проекту для реалізації на засадах ДПП засвідчило, що оцінка оптимальної вартості будівництва об'єкту інфраструктури є важливою на етапах планування та реалізації проекту. В роботі запропоновано оригінальний порядок вибору інвестиційного проекту ДПП (на прикладі будівництва об'єкта транспортної інфраструктури, концесійної автомобільної дороги Одеса-Рені (на Бухарест), що врахував позиції партнерів та фактори впливу (особливості землевідведення, вибір підрядника, дорожнього покриття, джерел фінансування) на кінцеву вартість проекту, базувався на розв'язанні оптимізаційної задачі на основі теорії ігор та дозволив визначити оптимальну вартість проекту ДПП та доцільну комбінацію умов його реалізації.

8. Проведений аналіз проектів ДПП дозволив стверджувати, що етап розподілу ризиків та обов'язків між партнерами є одним з найбільш складних. У дисертації обґрунтовано необхідність розширення параметрів якісної оцінки ризиків ДПП за допомогою показника сприйняття ризику (Risk Perception Index), показника неприйняття ризику (Risk Aversion), індексу толерантності до ризику (Risk Tolerance Index). Удосконалений методичний підхід до управління ризиками у проектах ДПП

акцентує увагу на дотриманні міжнародних стандартів шляхом застосування матриці ризиків (Risk Matrix) на етапі їх розподілу, реєстру ризиків (Risk Register) на етапі моніторингу та контролю, що сприяє ефективному управлінню ними. Запропонована методика надає партнерам можливість прийняти виважені рішення щодо розподілу ризиків на етапі планування проекту ДПП та обрання доцільної форми управління ними при реалізації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях України

1. Отенко І. П. Аналіз факторів впливу макросередовища на реалізацію державно-приватного партнерства в Україні / І. П. Отенко, Л. М. Афанасьєва // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – Черкаси : ЧДТУ, 2014. – Випуск 37, Ч. III. – С. 119-127. *Особистий внесок здобувача*: запропоновано рекомендації щодо реалізації державної політики з розвитку ДПП в Україні за правовим, інституційним, організаційним, бюджетним та інвестиційним напрямками.

2. Афанасьєва Л. М. Підходи до визначення поняття «державно-приватне партнерство»: від інституціонального до партисипативного / Л. М. Афанасьєва // Моделювання регіональної економіки. Збірник наукових праць. – Івано-Франківськ: Плай, 2014. – № 2 (24). – С. 114-131.

3. Афанасьєва Л. М. Теоретико-методологічні засади розвитку державно-приватного партнерства в Україні / Л. М. Афанасьєва // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – Дніпропетровськ, ДНУ ім.О.Гончара, 2015. - Вип. 9 (2). – С. 3-10.

4. Афанасьєва Л. М. Державно-приватне партнерство як інструмент розвитку інфраструктури: міжнародний досвід та перспективи в Україні / Л. М. Афанасьєва // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – Херсон, ВД «Гельветика», 2015. – Вип. 12, Ч. 1. – С. 41-47.

Статті у наукових фахових виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз

5. Афанасьєва Л.М. Методичний підхід до управління ризиками в проектах державно-приватного партнерства / Л. М. Афанасьєва // Бизнес Информ. - 2015. – №10. – С. 8-18.

6. Afanasieva L.M. Improvement of the State Policy for the Public-Private Partnership Development in Ukraine / L. M. Afanasieva, V. V. Shemayev // «Економіка розвитку» (Economics of Development). — №3 (79), 2016. – С. 25-33. *Особистий внесок здобувача*: обґрунтовано роль механізму державного регулювання у формуванні державної політики з підтримки розвитку ДПП, уточнено зміст поняття «державне регулювання ДПП» та представлено функціональну складову механізму державного регулювання ДПП, що включає підтримуючий, регулюючий та компенсаційний напрями.

7. Шемаєв В. В. Визначення оптимальної вартості будівництва об'єкта інфраструктури (на прикладі автомобільної дороги Одеса – Рені) / В. В. Шемаєв, Л. М. Афанасьєва // Бизнес Информ. – 2016. - №8. – с. 82-87. *Особистий внесок здобувача*: визначено фактори впливу на кінцеву вартість проекту будівництва концесійної автомобільної дороги та обґрунтовано необхідність врахування базисних позицій держави та приватного партнера щодо формування комбінацій умов реалізації проекту.

Публікації за матеріалами конференцій

8. Afanasieva L. M. Corporate governance and its basic principles for the formation of national corporate governance model / L. M. Afanasieva // Матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції: «Формування стратегії науково-технічного, екологічного і соціально-економічного розвитку суспільства» (Тернопіль, 6 – 7 грудня 2012 р.). – Тернопіль: «Крок», 2012. – с. 131-133.

9. Afanasieva L. M. Specific features of national management systems and models of corporate governance / L.M. Afanasieva // Збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції (іноземними мовами): «Інтеграційні процеси та інноваційні технології, досягнення та перспективи технічних наук». (Харків, 11-12 квітня 2013р.). – Харків : ХНАДУ, 2013. - С. 178-185.

10. Afanasieva L. M. The effectiveness of state corporate rights management in Ukraine / L.M. Afanasieva // Тези доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції іноземними мовами: «Глобалізація: право і суспільство». (Харків, 24 вересня, 2013р.). – Харків: «Бурун книга», 2013. – С.19- 21.

11. Afanasieva L. M. Factors influencing corporate governance in Ukrainian companies / L.M. Afanasieva // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (іноземними мовами): «Economics & management 2013». (Lviv, 21-23November 2013). – Lviv, 2013.

12. Афанасьєва Л. М. Передумови залучення інститутів громадянського суспільства до проєктів державно-приватного партнерства / Л. М. Афанасьєва // Актуальні питання економічних наук: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 13-14 березня 2015 року) / Східноукраїнський інститут економіки та управління. – Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2015. – С. 43-46.

13. Афанасьєва Л. М. Основні форми реалізації державно-приватного партнерства в Україні / Л. М. Афанасьєва // Збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції: «Перспективи економічного розвитку країни: теорія, методологія та практика» (м. Одеса, 21-22 серпня 2015 року) / ГО «Центр економічних досліджень та розвитку», 2015. – С. 16-20.

14. Шемаєва Л. М. Класифікація форм та моделей партнерської взаємодії держави і бізнесу / Л. М. Шемаєва // Стратегічні орієнтири розвитку економіки України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 6-7 жовтня 2017 р.) / відп. за випуск д.е.н., проф. С. О. Якубовський. – Одеса : ОНУ

імені І. І. Мечникова, 2017. – С. 45-48.

АНОТАЦІЯ

Шемаєва Л.М. Державно-приватне партнерство як інструмент розвитку національної економіки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. - Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, Харків, 2018.

У дисертаційній роботі визначено теоретичні засади, розроблено науково-методичні та практичні рекомендації щодо забезпечення процесів державного регулювання розвитком національної економіки шляхом застосування державно-приватного партнерства (ДПП) як форми партнерської взаємодії держави та бізнесу при реалізації програм соціально-економічного розвитку.

Досліджено базисні теорії партнерської взаємодії держави та бізнесу, розкрито її місце та роль у розвитку національної економіки. Проаналізовано міжнародний досвід реалізації партнерських взаємодій, удосконалено класифікацію їх форм та моделей. Визначено теоретичне підґрунтя розгляду ДПП як інструменту інвестиційної підтримки розвитку національної економіки через розкриття змісту ключових понять предметної області дослідження на основі партисипативного підходу. Розвинуто функціональну складову механізму державного регулювання у сфері ДПП. Проаналізовано вплив чинників макросередовища на розвиток ДПП в Україні. Визначено потреби секторів економіки України і описано можливості ДПП для їх вирішення.

Обґрунтовано науково-практичні рекомендації щодо удосконалення державної політики з питань нормативно-правового та організаційно-економічного забезпечення розвитку ДПП в Україні. Розроблено оригінальний порядок вибору інвестиційного проекту будівництва соціально значущого об'єкту інфраструктури на засадах ДПП. Удосконалено методичний підхід до управління ризиками проекту ДПП.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, розвиток національної економіки, об'єкти інфраструктури, інститути громадянського суспільства, державна підтримка, управління ризиками, чинники макросередовища.

АННОТАЦИЯ

Шемаева Л.Н. Государственно-частное партнерство как инструмент развития национальной экономики. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины, Харьков, 2018.

Диссертационная работа посвящена определению теоретических положений,

разработке научно-методического обеспечения и практических рекомендаций по обеспечению процессов государственного регулирования развитием национальной экономики через использование государственно-частного партнерства (ГЧП) как формы партнерского взаимодействия государства и бизнеса при реализации программ социально-экономического развития.

В работе доказано, что ГЧП выступает эффективным инструментом развития национальной экономики. Проанализированы базовые теории ГЧП, такие как теория смешанной экономики, теория государственного сектора, теория государственного регулирования, что позволило обосновать природу возникновения мультисекторных эффектов и образования квазигосударственного и квазирыночного секторов смешанной экономики. Расширен понятийный аппарат, в частности выделены организационный, целевой, финансовый, экономический, институциональный подходы для определения сущности понятия ГЧП. Предложено использование партисипативного подхода, который подчеркивает необходимость вовлечения институтов гражданского общества в проекты ГЧП, в качестве независимого наблюдателя за соблюдением экологических стандартов, антикоррупционных норм и принципов прозрачности управления, эффективности государственных закупок, что обеспечит успешную реализацию таких проектов. Выявлены принципы основания и функционирования ГЧП. Рассмотрены общие тенденции реализации проектов ГЧП по секторам экономики на международном рынке. Определены особенности нормативно-правового обеспечения реализации проектов ГЧП и институциональной среды ГЧП в Украине. Исследованы формы реализации ГЧП и выделены наиболее приемлемые для проектов, реализуемых в Украине. Определены потребности секторов экономики Украины и описаны возможности партнерской формы хозяйствования для их удовлетворения. Выделены приоритетные сектора экономики, которые целесообразно развивать на принципах ГЧП. Проанализированы факторы макросреды, влияющие на реализацию и развитие ГЧП в Украине. Исследованы степень и характер влияния каждого фактора макросреды на развитие ГЧП, что позволило определить уровень готовности Украины к его применению.

Результаты анализа состояния и развития ГЧП в Украине и за рубежом позволили осуществить теоретическое обобщение и практическое решение актуальной задачи, связанной с совершенствованием ГЧП на микро- (относительно реализации проектов ГЧП) и макро- (относительно внедрения механизмов ГЧП в стране) уровнях как инструмента развития национальной экономики.

Разработан методический подход выбора инвестиционного проекта ГЧП, который основан на оригинальном порядке выбора проекта ГЧП, определении оптимальной стоимости строительства объекта транспортной инфраструктуры (автомобильной дороги Одесса-Рени) на условиях ГЧП и наиболее целесообразной комбинации условий реализации проекта, учитывающей позиции государства и частного партнера, факторы влияния на конечную стоимость проекта (в частности,

особенности землеотвода, выбор подрядчика, дорожного покрытия, источников финансирования) и базируется на решении оптимизационной задачи с применением методов линейного программирования.

Усовершенствован методический подход управления рисками ГЧП, в частности расширены параметры качественной оценки рисков ГЧП при помощи показателя восприятия риска (Risk Perception Index), показателя неприятия риска (Risk Aversion), индекса толерантности к риску (Risk Tolerance Index). Представленный методический подход акцентирует внимание на соблюдении международных стандартов путем применения матрицы рисков (Risk Matrix) на этапе распределения рисков, реестра рисков (Risk Register) на этапе мониторинга и контроля, что обеспечит эффективное управление рисками, позволив партнерам принять взвешенные решения относительно распределения рисков на этапе планирования проекта ГЧП и выбора наиболее целесообразной формы управления ими при реализации такого проекта.

Основываясь на результатах проведенного анализа факторов макросреды, влияющих на развитие и реализацию ГЧП в Украине, разработаны научно-практические рекомендации по совершенствованию государственной политики по поддержке развития ГЧП согласно правовому, институциональному, организационному, бюджетному и инвестиционному направлениям. В диссертации подчеркнута важная роль механизма государственного регулирования при формировании государственной политики по поддержке развития ГЧП, который включает регулирующее, поддерживающее и компенсационное направления. Обоснована необходимость в регулировании механизма взаимодействия между органами государственной власти, местного самоуправления, представителями бизнеса и институтами гражданского общества для обеспечения системного развития ГЧП. Результаты представленного исследования могут быть использованы представителями органов государственной власти и местного самоуправления при формировании программы стратегического развития ГЧП и реализации концепции развития ГЧП в Украине.

Ключевые слова: государственно-частное партнерство, развитие национальной экономики, объекты инфраструктуры, институты гражданского общества, государственная поддержка, управление рисками, факторы макросреды.

SUMMARY

Shemayeva L. Public-private partnership as a Tool for Development of National Economy. – Qualifying scientific paper on the rights of a manuscript.

Thesis for obtaining the degree of the Candidate of Economic Sciences by Specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – Research Centre for Industrial Development Problems of NAS of Ukraine, Kharkiv, 2018.

The thesis is devoted to the development of theoretical issues, methodical support and practical recommendations for Public-Private Partnership (PPP) improvement that is considered as a tool of national economy development.

The framework of categories and concepts has been clarified and basic theories of PPP have been revealed. The general tendencies of international PPP market, forms of PPP projects implementation, particularities of legislation support and institutional environment in Ukraine have been analyzed. The macro environment factors that affect the implementation and development of PPPs in Ukraine have been researched. The needs of the Ukrainian economy sectors have been identified and PPPs opportunities for their solving have been described.

The results of the overarching analysis concerning to the development of PPP in Ukraine and foreign countries allowed to improve the methodical approach on the certain fields, as follows: (i) formation of analytical tools for selection of a PPP project, (ii) management of risks associated with PPP, (iii) maintenance of the state policy to support the development of PPP.

In the context of the necessity to ensure the system development of PPPs in Ukraine, the author sets out priority tasks of the state policy, which require i) effective regulation of the mechanism for interaction among state authorities, local self-governments, business representatives and CSOs; and ii) creation of a quality legal and regulatory framework for the development of the PPP sector, such as, PPP National Development Strategy, which should be based on the updated document of the PPP Concept Paper. This will ensure that strategic vision for the development of the PPP is in place, accounted for sectoral peculiarities, which is critical in view of the differences in the implementation of partner projects in accordance with the specifics of each sector or industry.

Keywords: public-private partnership, development of national economy, infrastructure facilities, civil society institutions, state support, risk management, macro environment factors.

Формат 60×84/16. Ум.-друк. арк. 0,9 Тир. 100 прим. Зам. № 488-18.

Підписано до друку 03.10.2018. Папір офсетний.

Надруковано з макету замовника у ФОП Бровін О.В.

61022, м. Харків, вул. Трінклера, 2, корп. 1, к. 19. Т. (057) 758-01-08, (066) 822-71-30

Свідоцтво про внесення суб'єкта до Державного реєстру

Видавців ти виготовників видавничої продукції серія ДК 3587 від 23.09.09 р.